

Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN), từ lâu được mô tả là mô hình thành công nhất của sự hội nhập khu vực trong thế giới hậu thực dân, đã ngày càng trở nên bất lực trong việc kiềm chế Trung Quốc làm xói mòn trật tự dựa trên quy tắc của khu vực vốn được định hình bằng nguyên tắc không gây hấn, tránh xung đột và chấp nhận đa phương tự do.

Cố Thủ tướng Singapore Lý Quang Diệu từng cảnh báo: “Phần của Trung Quốc chiếm trong cán cân thế giới đạt quy mô lớn đến mức thế giới phải tìm kiếm một sự cân bằng mới. Không thể xem nước này chỉ là một bên tham gia lớn khác, mà họ là bên tham gia lớn nhất trong lịch sử thế giới”.

Và chính ở khu vực Đông Nam Á, điểm trung yếu chiến lược của Trung Quốc cũ đi, là nơi mà tác động của sự thay đổi địa chính trị mang tính chiến lược này trở nên rõ ràng nhất. Những tranh chấp ngày càng căng thẳng tại Biển Đông, đã bước vào kỷ nguyên đổi đầu có tính toán mới, là sản phẩm của những nỗ lực của Bắc Kinh thiết lập vành đai phòng thủ theo kiểu đường quinc, mở rộng biên giới vùng lãnh thổ “đất xanh” của mình, và thiết lập trật tự triu cng mới ở Đông Á.

Trung Quốc trở nên bất chấp luật pháp quốc tế và nhào báng các chuẩn mực của khu vực mà không bị trừng phạt, là do không có cơ chế Kant (triết gia Immanuel Kant - ND) để báo về ntn hòa bình vnh vijn trong khu vực.

Có hai nguyn gốc đjn đjn cuc khng hoing này. Thứ nhất là bối cảnh trung gian của ASEAN, tức là việc không thể phát triển và thông qua các thể chế đưa ra quyết định về tình hình thế giới địa chính trị mới, khi Trung Quốc thực thi phương pháp “chia để trị” tàn đc ở vùng ngoi vi ncc này. Và thứ hai là một khoing trởng lãnh đạo đy nguy hiim, về nhà lãnh đạo nơi bất nhất ở Đông Nam Á, Tổng thống Philippines Rodrigo Duterte, hiện đang lãnh đạo ncc này giữ vai trò điều phối viên quan hệ ASEAN-Trung Quốc, ngoan cơ theo đuổi chính sách nli lli quan hệ với Trung Quốc bằng mới giá thay vì báo về lợi ích của các ncc nh hjn.

Bối cảnh trung gian

Nhà soạn kịch ngoi M Arthur Miller từng nói: “Một kỷ nguyên có thể đcc xem là đã kết thúc khi những cơ chế cũn bjn về nó không còn”. ASEAN đang phải đổi một về một thể chế tccng tế. Trong một nra thể chế cũ, thể chế khu vực này đã tận tâm vượt qua mới khác biệt bằng cách hợp nhất khu vực đa đng nhct thể giới này thành cng đng an ninh trên thế giới.

Không lâu trước đây, Đông Nam Á đã là điểm căng thẳng địa chính trị cũc đ cũ của Chiến tranh Lnh, chìm trong việc hàn gjn những đct gãy về ý thế h và tình trởng đổi đch báo lực của các siêu cccng, điều đã phá hoại phjn ln bán đro Đông Đng.

Ở khu vực Đông Nam Á qujn đro, các ncc hqu thế dân mới đccng nh rri vào bối

đội đầu Konfrontasi, khi Indonesia, Malaysia, Singapore và Philippines đội đầu với nhau. Đây là cuộc tranh đấu tàn bạo giành phạm vi lãnh thổ và tầm ảnh hưởng chiến lược tại đây.

Tuy nhiên, hiện nay, việc sử dụng hoặc đe dọa sử dụng chiến tranh làm công cụ giải quyết xung đột giữa các nước thành viên ASEAN gần như là điếu không được chấp nhận. Ngay cả đội với những tranh chấp biên giới có nguồn gốc từ lịch sử xa xưa, cho dù ở vùng Đông Nam Á lục địa hay quần đảo, thì giới đây cũng trở thành vấn đề thuộc phán quyết của tòa án quốc tế.

Đây là một kết quả đáng kể ít nhất vì hai lý do. Thứ nhất, ASEAN thiêu mọi cố gắng đáng tin cậy như chế độ tiêu chuẩn Copenhagen của Liên minh châu Âu (EU), để hòa hợp (nếu không muốn nói là đồng nhất) mọi quan hệ giữa các nước thành viên.

Thứ hai, ASEAN được xây dựng trong sự đa dạng của từng có, là quê hương của một trong những quốc gia lớn nhất (Indonesia) và nhỏ nhất (Brunei) cũng như những nước giàu có nhất (Singapore) và nghèo nhất (Myanmar) trên thế giới, có các nền tảng tôn giáo (Hồi giáo, Cơ đốc giáo, Phật giáo) và các chế độ chính trị vô cùng đa dạng.

ASEAN đã quản lý sự hội nhập khu vực tiến bộ này thông qua nguyên tắc tham vấn và đồng thuận, hai trụ cột chính của cái gọi là “phòng thủ ASEAN”. Tiến trình ra quyết định bao gồm tất cả này mang đến đội tiếng nói và sự tin tưởng cho một tập thể đa dạng cùng nhau chung sống dưới một chiếc ô che chung.

Tuy nhiên, vấn đề là sự dàn xếp thế chế này không còn phù hợp trong thế giới hiện nay, giống như cách mà những chính sách đưa các nước thoát khỏi đói nghèo có thể đẩy họ vào bẫy thu nhập trung bình. Nguyên tắc đưa ra quyết định dựa trên sự đồng thuận thực tế cho từng thành viên, bất kể lợi ích hay mục đích trách nhiệm nào, cũng có quy định quy định đội với phòng hộ ảnh hưởng phần lớn của ASEAN đội với hậu quả những thách thức chiến lược, đặc biệt là những tranh chấp tại Biển Đông.

Như nhà ngoại giao người Singapore Barry Desker đã cảnh báo, kết quả cuối cùng của sự dàn xếp này là “các nước bên ngoài có khả năng định hình lập trường của các nước thành viên ASEAN đội với các vấn đề khu vực”. Điều này thế hiện rõ ràng

nhất khi “Trung Quốc sử dụng tầm ảnh hưởng của họ để với các nước thành viên ASEAN nhằm ngăn chặn bất kỳ quyết định nào có thể tác động đến việc ưu tiên các cuộc đàm phán song phương” hơn là sự can thiệp đa phương với ASEAN.

Như một hậu quả của bối cảnh trung gian, vì “phương thức ASEAN” không áp dụng được với tình hình thực tế địa chính trị mới, ASEAN đã rơi vào trạng thái tê liệt và thực chất trở nên tranh chấp trên Biển Đông.

Nước cờ thí tửt nguy hiểm của Duterte

Con đường rõ ràng tiến về phía trước là thực thi công thức “ASEAN -X”, nơi mà sự đồng thuận không còn là lợi ích cho sự trì trệ, và xây dựng thực thể phi khu vực đã đạt lợi ích cao, đảm bảo rằng quyết định chiếm ưu thế là lợi ích của sự đồng thuận, đặc biệt là những quyết định có nhiều rủi ro trực tiếp và trách nhiệm cao hơn. Cho đến nay, hầu như không nước nào mong muốn sự phát triển thực chất này, và do đó dẫn đến sự chán nản và suy giảm khả năng của ASEAN.

Tình trạng bất lực của thực thể khu vực này thể hiện rõ ràng giữa sự hung hăng dai dẳng của Trung Quốc nhằm vào các nước tuyên bố chủ quyền như họ, từ việc quấy rối ngư dân cho đến việc đe dọa các chuỗi cung ứng và hoạt động thám dò năng lượng của họ trong khu vực. Tình hình trở nên xấu đi từng ngày khi Trung Quốc thay đổi thực tế trên thực địa một cách ép buộc mà không màng đến lợi ích của các nước ASEAN như họ.

Trên thực tế, giờ đây Trung Quốc đã tiến tới giai đoạn cuối cùng trong nỗ lực thống trị Biển Đông, gần như đã hoàn thành hoạt động quân sự hóa các hòn đảo được chiếm đoạt. Giờ đây, chúng ta đang chứng kiến tình trạng quân sự hóa các tranh chấp đầy nguy hiểm, với việc Bắc Kinh triển khai một hạm đội lực lượng dân quân kiêm ngư dân để tiếp hợp, bao vây và tìm kiếm tàu, binh lính và lãnh thổ của các nước tuyên bố chủ quyền như họ trong khu vực.

Không có các thực thể vùng miền, ASEAN có hai lựa chọn để phòng. Một là cách tiếp cận chủ nghĩa đa phương, qua đó các nước thành viên cùng chung tay duy trì tác động trên cơ sở phi thực thể xung quanh các vấn đề cùng quan tâm. Chúng ta,

Philippines, Malaysia, Việt Nam và Indonesia có thể hợp tác trong việc xử lý tranh chấp ở Biển Đông cùng với các chế độ pháp lý của ASEAN, điều cho đến nay đã tỏ ra không kết quả tại thiều.

Thế thế chế độ pháp lý đã được thực thi một cách hiệu quả trong lĩnh vực hợp tác kinh doanh, đặc biệt là sau khi thành phố miền Nam Philippines Marawi bị các nhóm thánh chiến vây hãm vào năm 2017. Tuy nhiên, cho đến nay, thế thế chế độ pháp lý áp dụng để giải quyết tranh chấp ở Biển Đông, bất chấp xu hướng hợp tác bên ngoài của Philippines, Malaysia, Việt Nam và Brunei.

Lựa chọn phòng thủ hai là sự hiện diện của một trung tâm lực hợp tác cá nhân, tức là các nhà lãnh đạo khu vực kiên quyết sẵn sàng bỏ qua lợi ích của ASEAN. Thế thế Malaysia Mahathir Mahamad có tiềm năng đảm nhận vai trò này, vì ông đã từng nắm giữ vai trò chủ chốt vào cuối thế kỷ 20 cùng với các nhà lãnh đạo hàng đầu khác trong khu vực. Tuy nhiên, vấn đề là Mahathir vẫn đang tập trung vào việc ổn định chính trị trong nước sau khi gây sốc vì thế chế độ pháp lý, điều đã đẩy nhanh sự thay đổi chế độ vào năm 2018.

Điều này khiến Thế thế Philippines Rodrigo Duterte trở thành nhà lãnh đạo xuất sắc nhất trong khu vực. Thay vì chế độ pháp lý Bức Kinh như người tiền nhiệm Benigno Aquino, người đã đưa các tranh chấp lãnh thổ lên tòa án quốc tế, nhà lãnh đạo Philippines hiện nay lại làm suy yếu năng lực của ASEAN.

Duterte đã làm điều này trên 3 cấp độ. Trước hết, là Chủ tịch ASEAN luân phiên trong năm 2017 và sau đó giữ vai trò điều phối viên quan hệ ASEAN-Trung Quốc, thế thế ông đã tuân theo Trung Quốc khi kêu gọi các chế độ pháp lý bên ngoài, đặc biệt là Mỹ và Nhật Bản, tránh xa những tranh chấp này.

Hơn nữa, trên thế thế ông đã phớt lờ và làm xói mòn phán quyết của Tòa trọng tài ở La Hay năm 2016, là bác bỏ hậu quả tuyên bố “đường 9 đôn” bành trướng của Trung Quốc ở Biển Đông. Phán quyết của Tòa trọng tài có thể được xem là nền tảng chính để xử lý một cách công bằng và hợp pháp để giải quyết các tranh chấp ở Biển Đông, bỏ qua lợi ích của các nước tuyên bố chủ quyền như hiện tại trong ASEAN.

Thñ ba, và cũng là nguy hiñm nhñt, Duterte ðã thñc sñ hñp pháp hóa nhñng tuyên bñ chñ quyñn bành trñng của Bñc Kinh trong khu vñc bñng cách bñt ðèn xanh cho tàu đánh cá Trung Quñc ði vào Vùng ðñc quyñn kinh tñ của Philippines cũng nhñ các thña thuñn phát triñn chung ð Reed Bank (bãi Cñ Rong) – mñt bãi ðá ngñm giàu nñng lñng. Trên thñc tñ, Duterte ðang hñp pháp hóa “ðñng 9 ðoñn”. Khi ðó, không còn nghi ngñ gì nña, Trung Quñc nhìn nhñn Duterte là ngññi bñn quan trñng nhñt. Tóm lñi, Tñng thñng Philippines ðang nêu bñt ðiñm yñu và khñ nñng ðñ bñ tñn thñng của ASEAN ðñi vñi vñn ðñ Biñn òng.

Trong tñng lai, khi ASEAN không có nhñng cñi cách vñ thñ chñ, thì ít nhñt cũng nên òng hñ chñ nghña ða phñng ðññi sñ lãnh ðño mñnh mñ hñn. Vñi viñc Mahathir ra tín hiñu cho thñy òng có mñc tiêu kéo dài thñi gian nñm quyñn của mình, có lñ chính khách phi ðñng phái Malaysia này có thñ ðñm nhñn vai trò lãnh ðño rñt cñn thiñt ðó trong nñm 2020, sau khi ðñn òn ðñnh nñn tñng chính trñ trong nññc của mình. Tuy nhiên, hiñn nay, nhiñu khñ nñng nhñt ASEAN sñ tiñp tñc nhanh chóng rñi vào tình trñng không thích hñp.

Richard Javad Heydarian là nhà nghiên cứu hñc thuñt, nhà bình luñn và là nhà cñ cñ vñn chính sách. Hiñn òng ðang công tác nghiên cứu tñi òñi hñc Quñc gia Chengchi; phó giáo sñ giñng ðñy tñi òñi hñc De La Salle và ðñi hñc Ateneo De Manila. Bài viñt ðññc ðñng trên [Maritime Issues](#).

Trñn Quang (gt)